

Οι υπερθετικές παραθετικές δομές στη διαλεκτική ποικιλία της Ελληνικής

Μελισσαροπούλου Δήμητρα, Παπαναγιώτου Χρήστος
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Πανεπιστήμιο Πατρών

Περίληψη

Το συγκεκριμένο άρθρο διερευνά και συστηματοποιεί την ποικιλότητα στην πραγμάτωση των υπερθετικών παραθετικών δομών που διέπει τις νεοελληνικές διαλέκτους εστιάζοντας στην κατανομή των διαφορετικών δομών σε σχέση με τη λειτουργία που επιτελούν ως σχετικά ή απόλυτα παραθετικά. Τα δεδομένα μας αποκαλύπτουν ότι οι αναλυτικές δομές αποτελούν την κυρίαρχη στρατηγική για το σχηματισμό των σχετικών υπερθετικών, ενώ στην περίπτωση των απόλυτων κυριαρχούν οι μορφολογικές πραγματώσεις. Υποστηρίζουμε ότι η αναλυτικότητα των σχετικών υπερθετικών δομών ευθυγραμμίζεται με την ισχυρή τάση που παρατηρείται σε διαχτυκές γλώσσες, όπως η ελληνική, όταν η σύνταξη και η μορφολογία ‘ανταγωνίζονται’ για την πραγμάτωση της ίδιας μορφολογικής κατηγορίας, να επικρατεί η σύνταξη. Επιπλέον, προτείνουμε ότι η ισχυρή αντίσταση στην αναλυτικότητα που προβάλλεται από τις απόλυτες υπερθετικές δομές οφείλεται σε συγκεκριμένους ενδο-γλωσσικούς μηχανισμούς που συνδέονται με την υψηλή συνάφεια και τη στενή σχέση που εμφανίζουν αυτές με τη μεγέθυνση και πιο συγκεκριμένα με την αξιολογική λειτουργία της επίτασης. Τα συγκεκριμένα ευρήματα θεωρούμε ότι εγείρουν σημαντικά ζητήματα με επιπτώσεις στην όργανωση της γραμματικής, εστιάζοντας στη διάκριση μεταξύ απόλυτων και σχετικών παραθετικών δομών ως διαφορετικών διαδικασιών που χρήζουν αυτόνομη και διαφοροποιημένη ανάλυση.

Λέξεις-κλειδιά: παραθετικά, υπερθετικές δομές, απόλυτος υπερθετικός, σχετικός υπερθετικός, νεοελληνικές διάλεκτοι

1. Εισαγωγή

Οι παραθετικές δομές και η ποιλότητά τους έχουν βρεθεί στο επίκεντρο της σύγχρονης γλωσσολογικής έρευνας τις τελευταίες δεκαετίες κυρίως από τυπολογική άποψη (βλ. Stassen 1985, 2008· Xerberman 1999· Cuzzolin & Lehmann 2004· Stolz 2013 και τις εκεί αναφορές) αλλά και από μορφο-σημασιολογική (βλ. Andersen 1983· Crookston 1994) οδηγώντας σε ταξινομήσεις σχετικά με τους διαφορετικούς τύπους στρατηγικών σε χρήση αλλά και στη διατύπωση καθολικών. Παρολαυτά, η ποικιλότητα στο σχηματισμό παραθετικών δομών στην Ελληνική δεν έχει τύχει ακόμα ενδελεχούς και συστηματικής διερεύνησης (βλ. όμως Χείλα-Μαρκοπούλου 1991· Markopoulos 2012, 2015), κενό το οποίο φιλοδοξεί να ξεκινήσει να καλύψει αυτή η συμβολή.

Στόχος του συγκεκριμένου άρθρου είναι να διερευνήσει και να συστηματοποιήσει την ποικιλότητα στην πραγμάτωση των παραθετικών δομών στις νεοελληνικές διαλέκτους, της κοινής νέας ελληνικής συμπεριλαμβανομένης, εστιάζοντας:

δεύτερον στις παραθετικές δομές ισότητας οι οποίες αποδίδουν μια ιδιότητα στον ίδιο βαθμό με τη βάση σύγκρισης (2γ), όπως φαίνεται στα παραδείγματα που ακολουθούν:

- (2) α. *Η Γεωργία είναι καλύτερη / πιο καλή από τον Ελένη*
β. *Η Γεωργία είναι λιγότερο καλή από την Ελένη*
γ. *Η Γεωργία είναι τόσο καλή όσο η Ελένη / Η Γεωργία είναι το ίδιο καλή με την Ελένη*

Ανάμεσά τους οι παραθετικές δομές πλειοψηφίας κατέχουν την πρώτη θέση και πραγματώνονται συνήθως μορφολογικά στην πλειοψηφία των γλωσσών του κόσμου, καθώς η απόδοση χαρακτηριστικών/ιδιοτήτων σε μεγαλύτερο βαθμό είναι περισσότερο εξέχουσα (*salient*) γνωστικά από ό,τι αυτή της απόδοσης ιδιοτήτων σε μικρότερο βαθμό (βλ. Cuzzolin & Lehmann 2004).

Όταν η ιδιότητα/χαρακτηριστικό που εκφράζει το επίθετο πραγματώνεται στο μέγιστο βαθμό, μιλάμε για υπερθετικές δομές. Στις παραδοσιακές γραμματικές περιγραφές οι υπερθετικές δομές ταξινομούνται σε δύο επιμέρους κατηγορίες.

- (i) *σχετικές υπερθετικές δομές στις οποίες η ιδιότητα εφαρμόζεται σε ένα όρισμα στο μέγιστο βαθμό (συγκρινόμενο με μια ομάδα ή με άλλα μέλη μιας ομάδας, τα οποία αποτελούν τη βάση της σύγκρισης).*
- (3) *Η Ευάνθη είναι η πιο ψηλή από όλα τα κορίτσια στην τάξη της*
- (ii) *απόλυτες παραθετικές δομές στις οποίες η ιδιότητα εφαρμόζεται σε ένα όρισμα στο μέγιστο βαθμό χωρίς να υπάρχει κάποια βάση σύγκρισης.*
- (4) *Η Μαρία είναι ικανότατη*

Ακόμα και στην περίπτωση των σχετικών υπερθετικών δομών, η βάση της σύγκρισης συχνά παραλείπεται ειδικά όταν συνάγεται εύκολα στη βάση λογικών παραδοχών ή πραγματολογικών συνθηκών. Αυτή η παράλειψη είναι αξιοσημείωτη καθώς συνδέεται εν μέρει με το γεγονός ότι σε αρκετές γραμματικές περιγραφές οι δύο όροι (σχετικά - απόλυτα παραθετικά) δεν διακρίνονται πάντα και ο ένας όρος χρησιμοποιείται συχνά στη θέση του άλλου. Στην περίπτωση της Ελληνικής, όπως και άλλων ευρωπαϊκών γλωσσών, μια τυπική στρατηγική η οποία συνδέεται με τις σχετικές αλλά όχι με τις απόλυτες παραθετικές δομές, αφορά στην παρουσία του οριστικού άρθρου το οποίο συνοδεύει το όρισμα (στην περίπτωση της Ελληνικής προηγείται του επίθετου, όπως π.χ. το θηλυκό άρθρο *η* στο παράδειγμα *η πιο ψηλή*).

Οι υπερθετικές δομές της Κοινής Νέας Ελληνικής πραγματώνονται είτε μορφολογικά με την προσθήκη του επιθήματος *-οτατος* (*~εστατος*, *~τατος*)² στην επιθετική βάση (5α) είτε λεξικά με τη χρήση των στοιχείων *πολύ/ παρά πολύ/* στην περίπτωση των απόλυτων υπερθετικών (5β) ή του στοιχείου *πιο* και του οριστικού άρθρου στην περίπτωση των σχετικών υπερθετικών δομών (5γ). Εναλλακτικά, οι

² Το υπερθετικό *-τα(ος)* κατατάσσεται μεταξύ των χαρακτηριστικών νεωτερισμών που οριοθετούν την Αρχαία Ελληνική ως μια ξεχωριστή γλώσσα μέσα στην Ινδοευρωπαϊκή οικογένεια γλωσσών (βλ. Horrocks 2010: 10).

σχετικές υπερθετικές δομές μπορεί να πραγματώνονται μορφολογικά με τη χρήση του επιθήματος *-στερος* (*~εστερος*, *~τερος*), (5δ).

- (5) α. *Ο Γιάννης είναι ικανότατος υπάλληλος*
β. *Ο Γιάννης είναι πολύ/πάρα πολύ ικανός υπάλληλος*
γ. *Ο Γιάννης είναι ο πιο ικανός υπάλληλος στην εταιρεία*
δ. *Ο Γιάννης είναι ο εξυπνότερος μαθητής στην τάξη*

Σε αυτή την περίπτωση, όπως εύστοχα σημειώνεται από τους Holton, Mackridge και Φιλίππακη-Warburton (2004: 63-64), τίθενται σε εφαρμογή συγκεκριμένοι περιορισμοί, καθώς συγκεκριμένες κατηγορίες επιθετικών στοιχείων (π.χ. οι μετοχές ή τα επίθετα που τελειώνουν σε *-ικο*) επιδέχονται μόνο αναλυτικό και όχι συνθετικό σχηματισμό παραθετικών. Η γενική τάση πάντως που διέπει την Κοινή Νέα Ελληνική είναι η τάση για σχηματισμό των σχετικών παραθετικών δομών με συντακτικά μέσα, μια τάση που θεωρείται ιδιαίτερα ισχυρή και για τη συντριπτική πλειοψηφία των ευρωπαϊκών γλωσσών (βλ. Stassen 2008: 993-995).

3. Τα δεδομένα

Τα δια-διαλεκτικά δεδομένα εμφανίζουν μεγάλη ποικιλία στο σχηματισμό των σχετικών και απόλυτων υπερθετικών δομών. Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζεται ο τρόπος σχηματισμού των σχετικών και των απόλυτων υπερθετικών δομών σε διαλεκτικές ποικιλίες και επιχειρείται η ομαδοποίησή τους βάσει των κοινών στρατηγικών σχηματισμού τους σε συνδυασμό με τη λειτουργία τους.

3.1 Σχηματισμός σχετικών υπερθετικών δομών

Τα σχετικά παραθετικά εμφανίζουν διαφοροποίηση μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών δομών. Όσον αφορά τις αναλυτικές δομές, ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στο στοιχείο το οποίο εισάγει την παράμετρο της σύγκρισης, στους ποσοδείκτες και σε άλλους αναλυτικούς σχηματισμούς.

3.1.1 Ποικιλότητα στο στοιχείο το οποίο εισάγει την παράμετρο της σύγκρισης

- (i) **Πιο, πλέον, πλιο, πλον, πλέα, πχιο, πγιο, πλεμ**

Το *πιο* και οι ποικίλες μορφές του είναι το πιο κοινό όρισμα το οποίο εισάγει την παράμετρο της σύγκρισης σε διαδιαλεκτικό επίπεδο. Στο (6) παρουσιάζονται κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα.

- (6) α. *ι πιο κουντός* (Ολυμπος, Μπασλής 2010: 90)
ου πιο μικρός (Κοζάνη, Ντίνας 2005: 121)
ο πιο μέγας (Ρόδος, Παπαχριστοδούλου 1986: 46)
(ο) πιο καλύτερος (Σκόπελος, Παπαδόπουλος 1926: 72)
- β. *ου πχιο μιγάλους* (Σάμος, Παπαδόπουλος 1926: 72)
ο πγιο νέος (Πάρος, Καστανιάς 2004: 107)

η *πια καλός* (Λιβίσι, Ανδριώτης 1961: 87)
ο *πκιο όμορφος* (Κύπρος, Newton 1973: 61)

Εκτός από το *πιο*, στα διαλεκτικά δεδομένα εντοπίζεται ποικιλία στοιχείων προερχόμενα από το αρχαιοελληνικό *πλέον* ή το μεσαιωνικό *πλιο*³ (Λεξικό Τριανταφυλλίδη) τα οποία συνδέονται με το σχηματισμό των σχετικών υπερθετικών δομών. Ενδεκτικά είναι τα παραδείγματα που ακολουθούν στο (7).

- (7) ο *πλεμ βλοόσο*, το *πλε μ-μέγα* (Καλαβρία, Karanastasis 1997: 64)
ο *πλεν άσ-σημο* (Απουλία, Karanastasis 1997: 64)
ο *πλον ώριο* (Γκρίκο, Λαμπρογιώργου 2001: 71-76)
ο *πλέο/πλέα παλαιός* (Κύθηρα, Κατσούδα 2016: 120)
i plem mani (Γκρεκάνικο, Rholfis 2001: 87,187)
ο *pleon orrio*, το *plom mea* (Γκρίκο, Tomasi 1995-1996: 209)

Ιδιαίτερη είναι η περίπτωση του σχηματισμού της σχετικής υπερθετικής δομής στην Κεφαλλονιά. Σύμφωνα με τη Γιακουμάκη (2012: 175), η σχετική υπερθετική δομή σχηματίζεται με τη χρήση του επιρρήματος *πολυσσότερο* και του επιθέτου (π.χ. *πολυσσότερο καλός*, *πολυσσότερο φόρτε*). Σε αυτή την περίπτωση το επιρρηματικό στοιχείο *πολυσσότερο* εισάγει την παράμετρο της σύγκρισης⁴.

Είναι σαφές πως σε αρκετές γεωγραφικές περιοχές το στοιχείο εισαγωγής της σύγκρισης στις σχετικές υπερθετικές δομές σχετίζεται με τα προγενέστερα στοιχεία *πλέον* και *πλιο*. Ακόμη, σε όλες τις υπό εξέταση ποικιλίες το οριστικό άρθρο χρησιμοποιείται σε κάθε περίπτωση για την πραγμάτωση αυτών των δομών ενώ οι μορφές του μπορεί να διαφέρουν σε διαδιαλεκτικό επίπεδο (8).

- (8) ι *πιο κουντός* (Όλυμπος, Μπασλής 2010: 90)
ου *πχιο μιάλους* (Σάμος, Παπαδόπουλος 1926: 72)
ο *πλον ώριο* (Γκρίκο, Λαμπρογιώργου 2001: 71-76)

Στις περισσότερες περιπτώσεις το *πιο* και οι ποικίλες μορφές του φαίνεται να συνδυάζονται με επίθετα στην απλή τους μορφή (δηλαδή χωρίς το μόρφημα *-τερ(ος)*) (π.χ. *ο πιο μεάλος* (Ρόδος)). Ωστόσο, στη Σκόπελο το *πιο* φαίνεται να συνδυάζεται με επίθετα στη συγκριτική τους μορφή (δηλαδή με το μόρφημα *-τερ(ος)*) (π.χ. *πιο καλύτερους*). Στην πρώτη περίπτωση η βάση του σχηματισμού είναι το επίθετο χωρίς το επίθημα *-τερ(ος)* ενώ στη δεύτερη το επίθετο με το στοιχείο *-τερ(ος)*. Είναι ενδιαφέρον πως, ενώ το δεύτερο σχήμα δεν εντοπίζεται καταγεγραμμένο στην πλειοψηφία των διαλεκτικών δεδομένων, αποτελεί μια κοινή στρατηγική στον προφορικό λόγο της γλώσσας μας.

³ Το μεσαιωνικό *πλιο* προέρχεται από το αρχαιοελληνικό *πλέον*, δηλαδή το ουδέτερο του επιθέτου *πολύς* με συνίτηση.

⁴ Εντάσσουμε την περίπτωση αυτή σε αυτή την ενότητα καθώς υπάρχει ετυμολογική σχέση με το *πιο* και τις ποικίλες μορφές του αλλά και δομική ομοιότητα σχετικά με τον τρόπο σχηματισμού των υπερθετικών δομών, αν και στη σχετική πηγή (Γιακουμάκη 2012) δεν αποσαφηνίζεται η χρήση ή μη του οριστικού άρθρου σε αυτές τις δομές.

(ii) **Άλλο(-)**

Ένα δεύτερο όρισμα εισαγωγής της παραμέτρου της σύγκρισης στις σχετικές υπερθετικές δομές είναι το μόρφημα *άλλο* (βλ. Παπαναγιώτου (προσεχώς)). Πρόκειται για το ουδέτερο της αόριστης αντωνυμίας και φέρει τη σημασία ‘επιπλέον’, η οποία απαντάται σε διαλεκτικές ποικιλίες της ελληνικής γλώσσας (μεταξύ άλλων Ιστορικών Λεξικών 1933-1989, Παπαδόπουλος 1959).

- (9) *αλλουκαλύτιρους* (Θεσσαλία, Ιστορικών Λεξικών (1933-1989:465-468))
αλλουμικρότιρους (Κεντρική Ελλάδα)
άλλου καλύτιρους (Ηπειρος)
άλλου χειρότιρους (Αιτωλοακαρνανία)
αλλογερότερος (Νεοχώρι Υπάτης, Παπαναγιώτου 2012, 2018)
άλλου παχειότιρους (Βόρεια Εύβοια, Παπαδόπουλος 1926: 72)
αλλού χειρότερος (Εύβοια, Σέττας 1960: 94)
άλλου ασπρότιρους (Αιτωλοακαρνανία, Παπαδόπουλος 1926: 72)

Το μόρφημα *άλλο* φαίνεται να παρουσιάζει μια ενδιαφέρουσα κατανομή στο σχηματισμό των σχετικών υπερθετικών δομών. Σε ορισμένες περιπτώσεις συμμετέχει ως ανεξάρτητο λεξικό στοιχείο (π.χ. *αλλού καλύτερος*) ενώ σε άλλες ως δεσμευμένο (π.χ. *αλλουμιγαλύτιρους*). Στην πρώτη περίπτωση ο τρόπος σχηματισμού των σχετικών υπερθετικών δομών είναι περιφραστικός. Στη δεύτερη περίπτωση το ελεύθερο λεξικό στοιχείο *άλλο* φαίνεται να έχει αποσυντακτικοποιηθεί και λειτουργεί ως προθηματοειδές σε μορφολογικούς σχηματισμούς (π.χ. *αλλουμιγαλύτιρους*). Η περίπτωση αυτή είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα καθώς αποτελεί τη μοναδική περίπτωση σχηματισμού της σχετικής υπερθετικής δομής ενός επιθέτου με συνθετικό τρόπο τόσο σε διαλεκτικό επίπεδο όσο και σε σύγκριση με την ΚΝΕ.

Αντίθετα με τις περιπτώσεις των ορισμάτων οι οποίες παρουσιάστηκαν στην προηγούμενη ενότητα, οι υπερθετικές δομές οι οποίες σχηματίζονται με τη χρήση του μορφήματος *άλλο(-)* δεν εμφανίζουν το οριστικό άρθρο στη δομή τους. Για παράδειγμα, ενώ στην περίπτωση του σχετικού υπερθετικού με τη χρήση του *πλεμ* στην Καλαβρία (π.χ. *ο πλέμ βλουσο χριστιανό*) το οριστικό άρθρο προηγείται του *πλεμ*, στις περιπτώσεις όπου το στοιχείο εισαγωγής της παράμετρου της σύγκρισης είναι το *άλλο(-)* δεν εμφανίζεται. Ωστόσο, στις περιπτώσεις όπου το *άλλο(-)* είναι το στοιχείο εισαγωγής της σύγκρισης, το επίθετο φέρει το μόρφημα *-τερ(ος)* (π.χ. *αλλουμιγαλύτιρους, άλλου καλύτιρους*).

(iii) **Κομ**

Στη Θράκη εντοπίζεται το μόρφημα *κομ* σε σχετικές υπερθετικές δομές επιθέτων. Το *κομ* πιθανότατα προέρχεται από το μεσαιωνικό *ακομήν* ή το νεοελληνικό *ακόμη* και με φωνολογικές αποκοπές δημιουργήθηκε ο εν λόγω τύπος.

- (10) *ο κομ' καλός* (Σαράντα Εκκλησιές, Παπαδόπουλος 1926: 72)
ο κόμ άτσαλος (Θράκη, Ψάλτης 1905: 66-67)

Το μόρφημα *κομ* προηγείται του επιθέτου και έπεται του οριστικού άρθρου όπως και στην περίπτωση του *πιο* (και των διαφορετικών μορφών του). Πιο συγκεκριμένα,

στις δομές όπου εμφανίζεται το *κομ* το οριστικό άρθρο προηγείται του επιθέτου και δεν συνδυάζεται με το μόρφημα *-τερ(ος)*.

(iv) **Επιρρήματα και μόρια**

Οι νεοελληνικές διάλεκτοι εμφανίζουν σημαντική ποικιλία επιρρημάτων και μορίων σε χρήση για το σχηματισμό των σχετικών υπερθετικών δομών. Για παράδειγμα, στην Ανατολική Ρωμυλία, και πιο συγκεκριμένα στο Καβακλί, εντοπίζεται το *ντιπ*, το οποίο προέρχεται από το τουρκικό *dip* ‘πάτος’. Ενδεικτικά είναι τα παραδείγματα από τον Αλμπανούδη (2014: 160-161, 190) που ακολουθούν:

- (11) *ντιπ του καό του χουριό είναι του φκο μας*
ι Χούτας είναι ντιπ ι τρανός

Σε αυτές τις περιπτώσεις το οριστικό άρθρο έπεται του *ντιπ*, το οποίο λειτουργεί ως το στοιχείο εισαγωγής της σύγκρισης. Το φαινόμενο αυτό είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον καθώς είναι το μοναδικό στα δεδομένα μας όπου το *ντιπ* εμφανίζεται σε σχετικές υπερθετικές δομές και όχι σε απόλυτες.

Στην Κύπρο τα επιρρήματα *περίτου* και *παραπάνω* εμφανίζονται σε σχετικές υπερθετικές δομές όπως στο (12).

- (12) *ο περίτου όμορφος* (Χατζηιωάννου 1999: 42)
ο παραπάνω όμορφος

Τα επιρρήματα *περίτου* και *παραπάνω* προηγούνται του επιθέτου το οποίο δεν φέρει μόρφημα σύγκρισης, ενώ παράλληλα το οριστικό άρθρο προηγείται των επιρρημάτων.

Στα Τσακωνικά ο Λιόσης (2007) αναφέρει το επίρρημα *τελεία* για το σχηματισμό των σχετικών υπερθετικών δομών (π.χ. *ο τελεία καλέ*). Όπως στην περίπτωση της Κυπριακής, και εδώ το επίρρημα προηγείται του επιθέτου ενώ το οριστικό άρθρο προηγείται του επιρρήματος.

Ο Dawkins (1916: 170) παρατηρεί πως στα Φάρασα το στοιχείο *ζαλ* είναι το όρισμα εισαγωγής της σύγκρισης στις σχετικές υπερθετικές δομές (π.χ. *το ζαλ ψεό*). Σύμφωνα με τον ίδιο, το *ζαλ* προέρχεται από την ένωση των στοιχείων *ας* (από) και *άλλος*. Το *ζαλ* προηγείται του επιθέτου το οποίο δε φέρει μόρφημα σύγκρισης ενώ παράλληλα το οριστικό άρθρο προηγείται του στοιχείου *ζαλ*. Ο Dawkins (1916: 170) παρατηρεί ακόμη έναν ιδιαίτερο τρόπο σχηματισμού σχετικών υπερθετικών δομών στα Καππαδοκικά. Οι δομές πραγματώνονται με τη χρήση του στοιχείου *εν/αν* το οποίο προέρχεται από το τουρκικό μόριο *en* (13).

- (13) *εν do μέα* (Ούλαγατς)
αν το μικρό το κορίτς (Αξός)

3.1.2 Ποσοδείκτες

Η χρήση ποσοδεικτών αποτελεί μία επιπλέον στρατηγική για το σχηματισμό των σχετικών υπερθετικών δομών στα διαλεκτικά δεδομένα μας. Για παράδειγμα:

- (14) *λων μικρός, λων μέγα* (Μαριούπολη, Συμεωνίδης & Τομπαΐδης 1999: 55)
ουλών τρανός (Φιλιπούπολη, Παπαδόπουλος 1926: 72)

Στα παραδείγματα του (14) οι καθολικοί ποσοδείκτες (*λων, ουλών*) σε γενική προηγούνται των επιθέτων, ενώ δεν εμφανίζεται κάποιο όρισμα το οποίο να εισάγει την παράμετρο της σύγκρισης. Παρόμοιες, όσον αφορά την εμφάνιση του *όλων*, αλλά όχι πανομοιότυπες, είναι οι δομές του (15) στις οποίες οι ποσοδείκτες (*ουλ', ούλ-λουνου, ούλ-λα*) σε αιτιατική πτώση έπονται ενός *δείκτη σύγκρισης* (*ας, απ'*).

- (15) *απ' ουλ' πιο μικρός* (Κυδωνίες, Παπαδόπουλος 1926: 72)
ας τ'ούλ-λουνου καλό
 (Καπαδοκία, Mavrochalyvidis & Kesisoglou 1960: 44)
ίτο απ-ούλ-λα καλό 'ναι (Ούλαγατς, Kesisoglou 1951: 54)

Εδώ, το όρισμα το οποίο εισάγει την παράμετρο της σύγκρισης προηγείται της βάσης της σύγκρισης, ενώ η βάση της σύγκρισης προηγείται του επιθέτου.

3.1.3 Οριστικό άρθρο και το μόρφημα -τερ(ος)

Ο συνδυασμός του οριστικού άρθρου και του επιθέτου με το επίθημα *-τερ(ος)* είναι άλλη μια κοινή στρατηγική για το σχηματισμό της σχετικής υπερθετικής δομής (16).

- (16) *ι κοντύτιρους* (Ολυμπος, Μπασλής 2010: 90)
ου μικρότιρους (Κοζάνη, Ντίνας 2005: 121)
ο πιο χαμ'λός (Πάρος, Καστανιάς 2004: 107)
ο ομορφότερος (Κύπρος, Χατζηγιωάννου 1999: 42)
ο καλύτερε άθρωπο (Τσακωνιά, Κωστάκης 1999: 76-77)

3.1.4 Ολικός Αναδιπλασιασμός / Επανάληψη επιθέτου

Σύμφωνα με τον Ανδριώτη (1961), στο Λιβίσι (Λυκίας) ο σχηματισμός της σχετικής υπερθετικής δομής περιλαμβάνει τη χρήση του οριστικού άρθρου και την επανάληψη του επιθέτου (π.χ. *απόμεινιν η μικρός μικρός*). Στην περίπτωση αυτή το οριστικό άρθρο προηγείται του επιθέτου το οποίο επαναλαμβάνεται και με τον τρόπο αυτό σχηματίζεται η σχετική υπερθετική δομή. Η περίπτωση αυτή είναι μοναδική καθώς η στρατηγική της επανάληψης του επιθέτου είναι συχνή στο σχηματισμό των απόλυτων αλλά όχι των σχετικών υπερθετικών.

3.1.5 Συνύπαρξη στρατηγικών

Σε αρκετές διαλεκτικές ποικιλίες εντοπίζεται συνύπαρξη στρατηγικών σχηματισμού των σχετικών υπερθετικών δομών. Σε κάποιες βόρειες διαλεκτικές ποικιλίες, στην Πάρο και στην Κύπρο παρατηρείται συνύπαρξη συνθετικών και αναλυτικών δομών όπως στις περιπτώσεις του (17).

- (17) *ι πιο κουντός - ι κοντύτιρους* (Ολυμπος, Μπασλής 2010:90)
ου πιο μικρός - ου μικρότιρους (Κοζάνη, Ντίνας 2005:121)
ο χαμ'λότερος - ο πιο χαμ'λός (Πάρος, Καστανιάς 2004:107)

ο ομορφότερος - ο πκιο όμορφος - ο περίτου όμορφος

(Κύπρος, Χατζηγιάννου 1999:42)

3.2 Σχηματισμός απόλυτων υπερθετικών δομών

Στην ενότητα που ακολουθεί συστηματοποιείται η ποικιλότητα στο σχηματισμό των απόλυτων υπερθετικών δομών δίνοντας έμφαση στη συνθετική και αναλυτική φύση των στρατηγικών σχηματισμού αλλά και στη συνύπαρξη διαφορετικών σχημάτων. Πιο συγκεκριμένα, οι απόλυτες υπερθετικές δομές πραγματώνονται μορφολογικά με προθήματα, προθηματοειδή ή α' συστατικά αλλά και επιθήματα όπως το *-τατ(ος)*. Σε ορισμένες διαλέκτους εντοπίζονται αναλυτικοί σχηματισμοί με επιρρηματικά στοιχεία αλλά και δομές με αναδιπλασιασμό του επιθέτου.

3.2.1 Προθήματα, προθηματοειδή και πρώτα συστατικά σε σχηματισμούς απόλυτων υπερθετικών δομών

Μια ιδιαίτερα παραγωγική στρατηγική σχηματισμού των απόλυτων υπερθετικών δομών σε πολλές νεοελληνικές διαλέκτους περιλαμβάνει τον συνδυασμό ενός επιθέτου και ενός πρώτου συστατικού (προθήματος/προθηματοειδούς) όπως στις περιπτώσεις του (18).

- (18) *ουλουμόναχους, κατακάθαρους, πιντάρφαννους*
(Όλυμπος, Μπασλής 2010: 90-93)
κάτασπρος, κατάμαυρος, ολόρθος, τρισκατάρατος, παντάζενος, χιλιόρημος
(Κόνιτσα, Ρεμπέλης 1953: 243-244)
κατάκαλους, παντέρμους, πιντακάθαρους
(Νεοχώρι Υπάτης, Παπαναγιώτου 2018: 18-19)
εφτακαθαρισμένος, πεντάγνωμος, κατάστερνος
(Κύθηρα, Κατσούδα 2016: 120)
πανάκρ'βος, ολόασπρος, κατάμαυρος, τετράπαχος
(Πάρος, Καστανιάς 2004: 107)
τρिसαναθ-θεματισμένος, πεντάμορφη
(Νάξος, Καραναστάσης 1974: 129)
εφτακοίλης, πεντάγνωμος, σεραντάβραστος
(Πόντος, Παπαδόπουλος 1959/2007: 332)
κατάκαλος
(Μέγαρο, Μπεναρδής 2006: 66)
κατάμαυρος
(Σίλλη, Κωστάκης 1968: 102)
paraplyso, paramega
(Γκρεκάνικο, Rholfs 2001: 87, 187)
κατακούβανε
(Γσακωνιά, Λιόσης 2007: 545)

3.2.2 Χρήση επιρρημάτων

Η χρήση επιρρημάτων για το σχηματισμό των απόλυτων υπερθετικών δομών αποτελεί εξαιρετικά συχνή στρατηγική και εντοπίζεται σε αρκετές νεοελληνικές διαλεκτικές ποικιλίες. Τα επιρρηματικά πολύ και πολλά έχουν την πιο ευρεία γεωγραφική κατανομή. Ενδεικτικά είναι τα παραδείγματα που ακολουθούν στο (19):

- (19) *πολύ κουντός* (Όλυμπος, Μπασλής 2010: 90)
πολύ καλός (Δέλβινο και Άγιοι Σαράντα, Σπύρου 2008: 197)
πολύ σκληρή (Δεσφίνα, Tsaknidas 2000: 346)
πολύ μικρός (Κοζάνη, Ντίνας 2005: 121)
ποδδύ κκαλό (Γκρίκο, Λαμπρογιώργου 2001: 71-76)
roddhi orio (Γκρίκο, Tomasi 1995-1996: 209)
roddim mega (Γκρεκάνικο, Rholfis 2001: 87, 187)
πολλά μισιαλή (Κρήτη, Ξανθινάκης 2001: 37)
πολλά καλός (Πόντος, Παπαδόπουλος 1955/1997: 56)
πουλλά φρένιμους (Λιβίσι, Μουσαίος 1884: 8)
πολλά όμορφος (Κύπρος, Ανδριώτης 1961)

Σε κάποιες ποικιλίες εντοπίζονται άλλα στοιχεία τα οποία πραγματώνουν αυτή τη λειτουργία. Για παράδειγμα, στην Κρήτη και τα Κύθηρα χρησιμοποιείται το επίρρημα *καλά* (Ξανθινάκης (2001: 37) (20α), Κατσούδα (2006: 120) (20β)).

- (20) α. *καλά καλός, καλά πλούσιος*
 β. *καλά παλαιός*

Δάνεια επιρρηματικά στοιχεία εντοπίζονται στο σχηματισμό απόλυτων υπερθετικών δομών όπως το *ντιπ* (βλ. 3.1.1) (21α) και το επίσης τουρκικό *μιπι* (<*bit* ‘τελείωνε!’) (21β).

- (21) α. *ντιπ φτωχός* (Γρεβενά, Αναστασιάδης 1998: 15)
ντιπ μουρός (Καστοριά, Αναστασιάδης 1998: 15)
ντιπ χαζός (Σιάτιστα Σερών, Αναστασιάδης 1998: 15)
ντιπ μικρός (Κοζάνη, Ντίνας 2005: 121)
 β. *μιπι μουρλή* (Κοζάνη, Αναστασιάδης 1998: 15)

Όπως και στις περιπτώσεις των (19) και (20) τα επιρρήματα *ντιπ* και *μιπι* προηγούνται του επιθέτου. Τα συγκεκριμένα επιρρήματα παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς φαίνεται να συνδυάζονται κυρίως με επίθετα τα οποία φέρουν αρνητικές συνδηλώσεις, με βάση τουλάχιστον τις διαθέσιμες πηγές.

Τέλος, στα Ελληνικά της Μαριούπολης (Ουκρανία) το στοιχείο *άλα'χ* (<Τουρκ. *Allah*) μετέχει στο σχηματισμό της απόλυτης υπερθετικής δομής (π.χ. *άλα'χ άσκημους* (Συμεωνίδης & Τομπιάδης 1999: 55)).

3.2.3 Ολικός Αναδιπλασιασμός / Επανάληψη επιθέτου

Μία άλλη αναλυτική στρατηγική για το σχηματισμό των απόλυτων υπερθετικών είναι η αναδιπλασιασμός/επανάληψη του επιθέτου. Σε αυτή την περίπτωση το επίθετο επαναλαμβάνεται χωρίς τον συνδυασμό του με επιρρήματα ή προσφύματα, όπως φαίνεται στα παραδείγματα που ακολουθούν:

- (22) *παλαιός-παλαιός* (Κύθηρα, Κατσούδα 2016: 120)
καλός-καλός, γερός-γερός (Μέγαρα, Μπεναρδής 2006: 66)
καλός καλός (Πόντος, Παπαδόπουλος 1959/2007 :332)

μαύρα μαύρα είναι τα μάτια τ' (Ανακού, Costakis 1964: 40)
rosso rosso (Γκρεκάνικο, Rholfs 2001: 87,187)
ασηλό ασηλό (Γκρίκο, Λαμπρογιώργου 2001: 71-76)

Στα Μέγαρα, σύμφωνα με τον Μπεναρδή (2006: 66), παρατηρείται μια ιδιαίτερη περίπτωση επανάληψης/αναδιπλασιασμού. Η στρατηγική αυτή συνδυάζει ένα επίθετο και την επανάληψη του επιθέτου αυτού στην γενική πληθυντικού, η οποία θυμίζει τη γενική συγκριτική, όπως στο (23).

- (23) *καλός-τωγαλώνε*
σοφός-τω σοφώνε
κουτός-τωγουτώνε

Η εμφάνιση της γενικής πτώσης σε αυτή την περίπτωση είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα και πιθανώς σχετίζεται με παλιότερα στάδια εξέλιξης της ελληνικής γλώσσας.

3.2.4 Το επίθημα -τατ(ος)

Μία κοινή στρατηγική συνθετικού σχηματισμού απόλυτων υπερθετικών αποτελεί η χρήση του επιθήματος -τατ(ος). Αν και η παραγωγικότητά του δεν είναι εξαιρετικά μεγάλη ούτε στην ΚΝΕ ούτε σε διαλέκτους, έχει ενδιαφέρον η εμφάνισή του σε κάποιες διαλεκτικές ποικιλίες⁵.

- (24) *καλώτατος άνθρωπος* (Ρόδος, Παπαχριστοδούλου 1986: 46-47)
κακότατος (Δέλβινο, Άγιοι Σαράντα, Σπύρου 2008: 197-199)
καλότατος (Κόνιτσα, Ρεμπέλης 1953: 243-244)
ψ'λότατος (Πάρος, Καστανιάς 2004: 107)

3.2.5 Συνύπαρξη στρατηγικών

Σε αρκετές διαλεκτικές ποικιλίες παρατηρείται συνύπαρξη στρατηγικών για το σχηματισμό των απόλυτων υπερθετικών. Ενδεικτικά είναι τα παραδείγματα στο (25).

- (25) α. *πολύ καλός, καλώτατος* (Δέλβινο, Άγιοι Σαράντα, Σπύρου 2008: 197-199)
β. *άλλου τιλιφταίους, κατάκαλους*
(Νεοχώρι Υπάτης, Παπαναγιώτου 2018: 18-19)
γ. *πουλί μικρος, ντιπ μικρος* (Κοζάνη, Ντίνας 2005: 121)
δ. *ποδδύ κκαλό, ασηλό ασηλό* (Γκρίκο, Λαμπρογιώργου 2001: 71-76)
ε. *καλά παλαιός, παλαιός-παλαιός, κατάστερνος*
(Κύθηρα, Κατσούδα 2016: 120)

Όπως φαίνεται από τα παραδείγματα, συνθετικές και αναλυτικές στρατηγικές μπορούν να συνυπάρχουν (25α), (25β), (25ε) ενώ σε κάποιες περιπτώσεις οι αναλυτικές δομές φαίνεται να προτιμώνται (25γ), (25δ).

⁵ Η Γιακουμάκη (2012: 175) αναφέρει πως στην Κεφαλονιά εντοπίζεται το επίθημα -τατ(ος) σε απόλυτες υπερθετικές δομές χωρίς, ωστόσο, να παραθέτει παραδείγματα.

4. Συζήτηση

Η διαλεκτική ποικιλότητα στο σχηματισμό υπερθετικών δομών αποκαλύπτει συγκεκριμένες τάσεις, τόσο ομοιότητες όσο και αποκλίσεις, οι οποίες χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης, με επιβεβλημένη την ξεχωριστή θεώρηση των σχετικών και των απολύτων υπερθετικών δομών.

Ξεκινώντας με τις σχετικές παραθετικές δομές, τα δεδομένα μας φαίνεται να επιβεβαιώνουν τη γενική διάκριση ανάμεσα σε α. διαλέκτους με συνθετικά παραθετικά, β. διαλέκτους με αναλυτικά παραθετικά και γ. διαλέκτους με μεικτούς σχηματισμούς που έχει προταθεί από τον Τζιτζιλί (προσεχώς, όπ. αναφ. Λιόσης 2007).

Παρολαυτά, στην πλειοψηφία των νεοελληνικών διαλέκτων, οι αναλυτικές δομές φαίνεται να αποτελούν την κυρίαρχη στρατηγική για το σχηματισμό των σχετικών υπερθετικών τύπων. Σε λιγότερες περιπτώσεις, φαίνεται να δίνεται προτεραιότητα στο μορφολογικό τομέα (π.χ. Κοζάνη, Κύπρο, Γσακωνιά) και οι σχετικοί υπερθετικοί πραγματώνονται είτε μέσω της επιθηματοποίησης (με την προσθήκη του κοινού δια-διαλεκτικά *-τερος*), είτε μέσω της προθηματοποίησης ή/και σύνθεσης (με την προσθήκη του στοιχείου *άλλο-* (π.χ. Στερεά Ελλάδα, Θεσσαλία)). Το στοιχείο αυτό χρησιμοποιείται άλλοτε ελεύθερο και άλλοτε δεσμευμένο ανάλογα με το βαθμό μορφολογοποίησής (ή αποσυντακτικοποίησής (βλ. Joseph 2003) του σε κάθε διαλεκτικό σύστημα.

Στις αναλυτικές υπερθετικές δομές, μεγάλη ποικιλία παρατηρείται και όσον αφορά την επιλογή του δείκτη σύγκρισης.

- (i) Τα στοιχεία *πιο* (στις διάφορες μορφές του) και *κοι* είναι οι πλέον συχνοί δείκτες σύγκρισης για το σχηματισμό υπερθετικών.
- (ii) Το στοιχείο *άλλο(-)* αποτελεί έναν κατεχοξήν διαλεκτικό νεωτερισμό.
- (iii) Η χρήση του ποσοδείκτη *όλων* (σε γενική πτώση και πριν το όρισμα) απαντάται σε μικρό αριθμό διαλεκτικών ποικιλιών. Σε άλλες μικρασιατικές διαλέκτους ο ποσοδείκτης βρίσκεται σε αιτιατική πτώση και ως μέρος προθετικής φράσης (π.χ. *απ' ουλ' 'από όλους'*).

Αξίζει να σημειωθεί ότι στην περίπτωση των στοιχείων *άλλο(-)* και *όλων*, τα σχετικά παραθετικά πραγματώνονται ως μη οριστικές δομές, δηλαδή χωρίς την παρουσία του οριστικού άρθρου, στοιχείο το οποίο θεωρείται οργανικό για το σχηματισμό των σχετικών υπερθετικών (βλ. Ultan 1972).

Τα δεδομένα μας από τις νεοελληνικές διαλέκτους δείχνουν ότι όταν ένας καθολικός ποσοδείκτης όπως το *όλων*, ή ένα στοιχείο που λειτουργεί σαν καθολικός ποσοδείκτης, όπως το *άλλο(-)*, έχοντας είτε μορφολογική είτε συντακτική υπόσταση, προηγείται του ορίσματος, το οριστικό άρθρο δεν είναι απαραίτητο να είναι παρόν. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις το μορφολοποιημένο στοιχείο (Joseph 2003: 473), το οποίο προέρχεται από τη βάση της σύγκρισης δεν βρίσκεται στην τυπική, την αμαρκαρίστη για τα Ελληνικά θέση του, ακολουθώντας δηλαδή το όρισμα (π.χ. *ο καλύτερος από όλους / όλων*). Αντίθετα, παρατηρείται πως οι καθολικοί ποσοδείκτες προηγούνται και αναλαμβάνουν την οριστική λειτουργία του άρθρου παίρνοντας τη θέση του. Το φαινόμενο αυτό είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον καθώς αποκλίνει από τις κοινές διαγλωσσικές παραδοχές (βλ. Jensen 1934: 111· Ultan 1972: 124, 142), με βάση τις

οποίες οι υπερθετικές δομές τείνουν να είναι οριστικές⁶ καθώς σε αρκετές γλώσσες του κοσμού η οριστικότητα αποτελεί τη μοναδική στρατηγική πραγμάτωσης των υπερθετικών. Παρολαυτά, τα δεδομένα μας δείχνουν ότι αυτή τη συγκεκριμένη λειτουργία, μπορεί να την αναλαμβάνουν και άλλα στοιχεία, όπως π.χ. οι καθολικοί ποσοδείκτες, προσφέροντας επιπλέον στήριξη στον ισχυρισμό ότι υπάρχει στενή σχέση ανάμεσα στις δύο κατηγορίες (βλ. μεταξύ άλλων Zamparelli (2000) για μια ιεραρχημένη ανάλυση σε επίπεδα των δύο κατηγοριών στο πεδίο της φράσης άρθρου).

Σε κάποιες άλλες διαλεκτικές ποικιλίες τη λειτουργία του δείκτη σύγκρισης, φαίνεται να αναλαμβάνουν άλλα επιρρηματικά στοιχεία είτε γηγενή (π.χ. *περίτου* και *παραπάνω* στην Κύπρο, *τέλεια* στην Τσακωνιά) είτε δάνεια (π.χ. *ντιπ* στην Ανατολική Ρωμυλία ή *εν/αν* (< Τουρκικό *en*) στη Νότια Καππαδοκία).

Τέλος, ο αναδιπλασιασμός/επανάληψη, ως στρατηγική σχηματισμού σχετικών υπερθετικών δομών απαντάται μόνο σε μια διαλεκτική ποικιλία, αυτή του Λιβισίου (Λυκία) συνοδευόμενο από το οριστικό άρθρο σε αρκτική θέση. Η συγκεκριμένη στρατηγική είναι πολύ πιο συχνη στο σχηματισμό των απολύτων υπερθετικών δομών, όπως θα δούμε αμέσως παρακάτω.

Περνώντας τώρα στις απόλυτες παραθετικές δομές, και εδώ παρατηρείται εναλλαγή ανάμεσα σε διαφορετικές στρατηγικές, είτε μεταξύ μορφολογικών και συντακτικών δομών αλλά και εναλλαγή μορφολογικών δομών ή συντακτικών δομών μεταξύ τους. Παρολαυτά, γενικεύοντας, θα λέγαμε ότι στην περίπτωση των απόλυτων παραθετικών, η μορφολογική αποτελεί την κυρίαρχη στρατηγική, αντίθετα με ο,τι διαπιστώθηκε για τα σχετικά υπερθετικά, με τη χρήση πρώτων συστατικών (*τρις- τέτρα-όλο-*), προθημάτων ή προθηματοειδών (*κατά-, παρά-, άλλο-*) και επιθημάτων (π.χ. *-ότατος*).

Αναλυτικές δομές με επιρρηματικά στοιχεία (όπως το *πολύ* και οι διάφορες μορφές του, το *ντιπ* κ.α.) βρίσκονται σε χρήση και για τις απόλυτες παραθετικές δομές. Χρειάζεται όμως ιδιαίτερη προσοχή στην μελέτη των επιρρηματικών δομών με το *πολύ* και την αξιολόγησή τους ως απόλυτων παραθετικών, καθώς κάθε διαφορετική στρατηγική απόλυτου παραθετικού θα μπορούσε να επαναδιατυπωθεί/παραφραστεί ως επιρρηματική φράση με το στοιχείο *πολύ*.

Τέλος, η στρατηγική του ολικού αναδιπλασιασμού απαντάται σε αρκετές διαλέκτους περιφερειακές -όπως τα Καππαδοκικά, τα Ποντιακά, οι διάλεκτοι της Κάτω Ιταλίας- αλλά και σε διαλέκτους της κυρίως Ελλάδας, όπως αυτή των Μεγάρων.

Εκτός από τις αναλυτικές δομές με τη χρήση του δείκτη *πολύ* και τους μορφολογικούς σχηματισμούς με το επίθημα *-στερ(ος)*, αυτό που πραγματικά τραβά την προσοχή στις απόλυτες παραθετικές δομές, ειδικά στις μορφολογικές τους πραγματώσεις, είναι το γεγονός ότι φαίνεται να προσιδιάζουν, τόσο από πλευράς μορφής όσο και από πλευράς λειτουργίας, με μια άλλη γραμματική κατηγορία, αυτή της μεγέθυνσης και πιο συγκεκριμένα με την αξιολογική λειτουργία της επίτασης (*evaluative reading of intensification*).

Αυτή η ταύτιση θα μπορούσε κατά τη γνώμη μας να ερμηνεύσει την ισχυρή τάση των απόλυτων υπερθετικών για μορφολογικές κυρίως πραγματώσεις σε αντίθεση με τις σχετικές υπερθετικές δομές στις οποίες κυριαρχούν οι αναλυτικές πραγματώσεις. Στην μια περίπτωση, η αναλυτικότητα των σχετικών υπερθετικών δομών ευθυγραμμίζεται με

⁶ Επιπλέον στήριξη προς αυτή την κατεύθυνση παρέχεται από διαγλωσσικά δεδομένα (π.χ. Δανέζικα, Γαλλικά) στα οποία ο υπερθετικός σχηματίζεται με την προσθήκη του οριστικού άρθρου στη συγκριτική δομή (βλ. Ultan, 1972: 124, 142).

την ισχυρή τάση που παρατηρείται σε διαχυτικές γλώσσες, όπως η ελληνική, όταν η σύνταξη και η μορφολογία ‘ανταγωνίζονται’ για την πραγμάτωση της ίδιας μορφολογικής κατηγορίας, η σύνταξη είναι αυτή που επικρατεί (Ackema & Neeleman 2004). Αυτή η θέση δίνει μια ικανοποιητική και επαρκή ερμηνεία / εναρμονίζεται απολύτα με το γεγονός ότι στις σχετικές υπερθετικές δομές, όπως άλλωστε και στις συγκριτικές (βλ. Hoopocks 2010), η γενική τάση της ελληνικής γλώσσας ήταν πάντοτε αυτή της αντικατάσταση των δεσμευμένων στοιχείων από ελεύθερα (με κάποιες διαλεκτικές ποικιλίες να αντιστέκονται περισσότερο σθεναρά και άλλες να μεταβαίνουν σε αναλυτικές κυρίως δομές). Παρολαυτά, προτείνουμε ότι η ισχυρή αντίσταση στην αναλυτικότητα που προβάλλεται από τις απόλυτες υπερθετικές δομές οφείλεται σε συγκεκριμένους ενδο-γλωσσικούς μηχανισμούς που συνδέονται με την υψηλή συνάφεια και τη στενή σχέση που εμφανίζουν αυτές με την μεγέθυνση και πιο συγκεκριμένα την αξιολογική λειτουργία της επίτασης (ή και της υπερβολής). Αυτές οι αξιολογικές αναγνώσεις και χρήσεις πραγματώνονται στα επίθετα της Ελληνικής κυρίως μέσω της μορφολογικής διαδικασίας της σύνθεσης ή/και της προθηματοποίησης (βλ. Ευθυμίου 2003· Eythimiou 2015). Ενδεικτικά είναι τα παραδείγματα που ακολουθούν στο (26) τα οποία θα μπορούσαν ορθά να ερμηνευθούν είτε ως απόλυτοι υπερθετικοί είτε ως μεγεθυντικοί-επιτατικοί σχηματισμοί.

- (26) *θεόκουφος τρισάθλιος τετράπαχος* (KNE)
παντέρημος χιλιόρημος (Κόνιτσα, Ρεμπέλης 1953: 243-244)
πεντάγωνμος, κατάστερνος (Κύθηρα, Κατσούδα 2016: 120)

Επιπλέον στήριξη στο συγκεκριμένο ισχυρισμό προσφέρει και η παρουσία μιας άλλης στρατηγικής που απαντάται στις νεοελληνικές διαλέκτους για το σχηματισμό των υπερθετικών δομών και αφορά στον ολικό αναδιπλασιασμό. Η συγκεκριμένη στρατηγική ήταν εντελώς σποραδική στα Αρχαία Ελληνικά και την Ελληνιστική Κοινή, επεκτάθηκε όμως σημαντικά κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους. Ερμηνεύεται είτε ως αποτέλεσμα γλωσσικής επαφής (βλ. Ράλλη 2007) είτε ως αποτέλεσμα ενδογλωσσικών αλλαγών (λόγω επανάληψης ή από συντακτικές φράσεις στην πλήρη τους μορφή (βλ. Σετάτος 1994· Κατσιμαλή 2005). Ασχέτως της προέλευσής της, η συγκεκριμένη στρατηγική συνδέεται στενά με την επίταση και κατ’ επέκταση με την ευρύτερη λειτουργία της μέγεθυνσης, εισχωρώντας και στο πεδίο των απολύτων κυρίως υπερθετικών δομών ακριβώς λόγω της έννοιας της διαβάθμισης (gradation) που μοιράζονται και οι δύο κατηγορίες.

Κλείνοντας, θα λέγαμε ότι η παρούσα συμβολή αποτελεί μια πρώτη προσέγγιση μόνο του συγκεκριμένου φαινομένου. Τα συγκεκριμένα ευρήματα θεωρούμε ότι αξίζουν περαιτέρω διερεύνηση καθώς εγείρουν σημαντικά ζητήματα τα οποία μπορεί να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στην όργανωση της γραμματικής, όπως π.χ. η διάκριση μεταξύ απόλυτων και σχετικών παραθετικών δομών ως διαφορετικών διαδικασιών που χρήζουν αυτόνομη και διαφοροποιημένη ανάλυση, η σχέση μεταξύ παραθετικών και αξιολογικών λειτουργιών της γραμματικής αλλά και το status των συγκεκριμένων κατηγοριών ως μέρους της κλίσης ή των διαδικασιών σχηματισμού λέξεων, το οποίο μπορεί να ποικίλλει διαγλωσσικά.

Βιβλιογραφία

- Ackema, P. & A. Neeleman. 2001. Competition between Syntax and Morphology. Στο G. Legendre, J. Grimshaw and S. Vikner (επιμ.), *Optimality Theoretic Syntax*,. Cambridge Mass.: MIT Press, 29-60.
- Αλμπανούδης, Π. 2014. *Το γλωσσικό ιδίωμα των Μοναστηριακών Ανατολικής Ρωμυλίας*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.
- Αναστασιάδης, Β. 1998. Μερικοί γραμματικοσυντακτικοί ιδιοματισμοί στο Γρεβενιώτικο νεοελληνικό γλωσσικό ιδίωμα. Στο *Νεοελληνική Διαλεκτολογία. Πρακτικά 2ου διεθνούς συνεδρίου νεοελληνικής διαλεκτολογίας* (τομ. 2^{ης}). Αθήνα: Ελληνική Διαλεκτολογική Εταιρία.
- Andersen, P. K. 1983. *Word order typology and comparative constructions*. Amsterdam: Benjamins.
- Ανδρώτης, Ν. Π. 1961. *Το Ιδίωμα του Λιβισίου της Λυκίας*.
- Αραβαντινός, Π. 1909. *Ηπειρώτικον Γλωσσάριον*. Αθήνα: Πετράκος.
- Costakis, A. 1964. *Le parler Grec d'Anakou*.
- Crookston, I. 1994. Comparative constructions. Στο R. E. Asher & J. M. Y. Simpson (επιμ.), *The encyclopedia of language and linguistics, Vol. II*. Oxford etc.: Pergamon Press, 624-629.
- Cuzzolin, P. & C. Lehmann. 2004. *Comparison and gradation*. Στο G. Booij, C. Lehmann, J. Mugdan, S. Skopeteas in collaboration with W. Kesselheim (επιμ.), *Morphologie / Morphology, Eininternationales Handbuch zur Flexion und Wortbildung / An International Handbook on Inflection and Word-Formation, 2. Halbband / Volume 2*. Berlin, New York: de Gruyter, 1211-1219.
- Dawkins, R. M. 1916. *Modern Greek in Asia Minor: a Study of the Dialects of Silli, Cappadocia and Phárasa with Grammar, Texts, Translations and Glossary*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ευθυμίου, Α. 2003. Προθήματα ή α' συνθετικά που δηλώνουν επίταση στη νέα ελληνική, *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, 519-528.
- Efthymiou, A. 2015. Modern Greek diminutive and augmentative adjectives (in a cross-linguistic perspective). *Skase Journal of Theoretical Linguistics* 12, 1: 57-71.
- Γιακουμάκη, Ε. 2012. Μορφολογικές παρατηρήσεις στο Κεφαλονίτικο ιδίωμα. Στο Π. Πετράκος (επιμ.) *Το Κεφαλονίτικο Γλωσσικό Ιδίωμα*. Αργοστόλι: Σύνδεσμος Φιλολόγων Κεφαλονιάς-Ιθάκης.
- Horrocks, G. 2010. *Greek: A history of the language and its speakers* (Second Edition). Oxford: Wiley- Blackwell.
- Ιστορικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής (τομ. 1^{ης}). 1933. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Jensen, H. 1934. Der steigende Vergleich und sein sprachlicher Ausdruck. *Indogermanische Forschungen* 52: 108-139.
- Joseph, B. 2003. Morphologization from Syntax. Στο B. Joseph, & J. D. Richard (επιμ.), *The Handbook of Historical Linguistics*. Oxford: Blackwell, 529-551.
- Καραναστάσης, Α. 1974. Μερικά συντακτικά φαινόμενα του Συμαϊκού ιδιώματος. Στο *Τα Συμαϊκά* (τομ. 2ος). Αθήνα: Επιτροπή Συμαϊκών Εκδόσεων.
- Καραναστάσης, Α. 1997. *Γραμματική των ελληνικών ιδιωμάτων της Κάτω Ιταλίας*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Κατσαμάλη, Γ. 2005. Αναδιπλασιασμός συστατικών στα Νέα Ελληνικά. Προφορική Ανακοίνωση στο 7^ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας, York 8-10 Σεπτεμβρίου 2005.
- Καστανιάς, Ε. 2004. *Το γλωσσικό ιδίωμα των Λευκών Πάρου*. Αθήνα: Προοδευτικός σύλλογος Λευκιανών Πάρου στην Αθήνα.
- Κατσούδα, Γ. 2016. *Το ιδίωμα των Κυθήρων. Περιγραφή και ανάλυση*. Αθήνα: Εταιρία Κυθηραϊκών μελετών.
- Kesisoglou, I. I. 1951. *Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Οὐλαγάτς (Le dialecte d'Oulagatch)*. Athens: Institut Français d'Athènes.
- Κοιμίσογλου, Σ. 2006. *Μιστί Καππαδοκίας. Η Μάνη των Ελλήνων της Μικράς Ασίας*. Θεσσαλονίκη: Ναυς.

- Κωστάκης, Θ. 1968. *Το γλωσσικό ιδίωμα της Σίλλης*. Αθήνα: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών.
- Κωστάκης, Θ. 1999. Γραμματική της Τσακωνικής Διαλέκτου (Περιφέρεια Λεωνιδίου - Πραστού). *Χρονικά των Τσακόνων* 15.
- Λαμπρογιώργου, Γ. 2001. *Γραμματική του Ελληνικού ιδιώματος της Στερνατίας (Γκρατσιά Σαλεντίνια-Κάτω Ιταλίας)*. Gongedo Editore.
- Λιώσης, Ν. 2007. *Γλωσσικές επαφές στην Νοτιο-ανατολική Πελοπόννησο*. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Markopoulos, T. 2012. Language contact in the middle Ages: Rhodes under the Hospitallers. Στο Z. Gavriilidou, A. Efthymiou, E. Thomadaki & P. Kambakis-Vougiouklis (επιμ.), *Selected Papers of the 10th International Conference of Greek Linguistics*. Κομοτηνή: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, 425-431.
- Markopoulos, T. 2015. Contact-induced grammaticalization in older texts. The Medieval Greek analytic comparatives. Στο A. D. M. Smith, G. Trousdale & R. Waltherit (επιμ.), *New Directions in grammaticalization research*. Amsterdam: John Benjamins, 209-229.
- Mavrochalyvidis, G. & I. Kesisoglou. 1960. *Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς Ἀζοῦ (Le dialecte d'Axos)*. Athens: Institut Français d'Athènes.
- Μελισσαροπούλου, Δ. προσεχώς. Γλωσσική ποικιλία και γλωσσική αλλαγή στο σχηματισμό συγκριτικών παραθετικών δομών: δεδομένα από την Καπαδοκική. *Τιμητικός τόμος αφιερωμένος στην καθηγήτρια Αγγελική Ράλλη*
- Μουσαίος, Μ. 1884. *Βαπτισμοί, ἤτοι Λεξιλόγιον τῆς Λειβησιανῆς διαλέκτου*. Αθήνα: Παρνασσός.
- Μπασλής, Γ. 2010. *Το γλωσσικό ιδίωμα του Ολύμπου*. Αθήνα: Έναστρον.
- Μπεναρδής, Μ. 2006. *Γραμματική και λεξικό του Μεγαρικού ιδιώματος*. Αθήνα: Λύκειο των Ελληνίδων παράρτημα Μεγάρων.
- Newton, B. 1972. *Cypriot Greek: Its Phonology and Inflections*. The Hague: Mouton.
- Ντίνας, Κ. 2005. *Το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης* (τομ. 1^{ος}). Κοζάνη: Ινστιτούτο βιβλίου και Ανάγνωσης.
- Ξανθινάκης, Α. 2001. *Λεξικό ερμηνευτικό και ετυμολογικό του Δυτικοκρητικού γλωσσικού ιδιώματος* (2^η εκδ.). Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Παπαδόπουλος, Α. (1959/2007). *Γλωσσική Δείνωση*. Στο Αρχαίον Πόντου. Σύγγραμμα Περιοδικόν (τομ. 23^{ος}) (εκδ. 2^η). Αθήνα: Επιτροπή Ποντιακών Μελετών.
- Παπαδόπουλος, Α. 1926. *Γραμματική των Βορείων Ιδιωμάτων της Νέας Ελληνικής Γλώσσης*. Αθήνα: Σακελλάριος.
- Παπαδόπουλος, Α. 1955/1997. *Ιστορική Γραμματική της Ποντιακής Διαλέκτου*. Αθήνα: Επιτροπή Ποντιακών Μελετών.
- Παπαναγιώτου, Δ. 2012. *Η Βουνίσια σκέψη. Γλώσσα-Λογογραφία-Ιστορία*. Θεσσαλονίκη: Σύλλογος Νεοχωριτών Υπάτης.
- Παπαναγιώτου, Δ. 2018. *Νεχώρ' Υπάτης. Το γλωσσικό ιδίωμα*. Θεσσαλονίκη.
- Παπαναγιώτου, Χ. προσεχώς. Η περίπτωση του μορφήματος αλλο- στο σχηματισμό των παραθετικών των επιθέτων και των επιρρημάτων: Περιπτώσεις από τη χρήση του σε διαλεκτικές ποικιλίες. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 39.
- Παπαχριστοδούλου, Χ. 1986. *Μορφολογία των Ροδίτικων ιδιωμάτων*. Αθήνα: Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών Δωδεκανήσου.
- Ράλλη, Α. 2007. *Η Σύμβαση των Λέξεων: Διαγλωσσική Μορφολογική Προσέγγιση*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκης
- Ρεμπέλης, Χ. 1953. *Κοντισότικα*. Αθήνα: Εκδόσεις Ηπειρωτικής Εταιρείας.
- Rhols, G. 2001. *Grammatica Storica dei Dialetti Italogreci*. Torino: Einaudi.
- Σεάτος, Μ. 1994. *Γλωσσολογικές Μελέτες*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Σέττας, Δ. 1960. *Γλώσσα και λογογραφία της Εύβοιας*. Αθήνα: Αρχαίο Ευβοϊκών μελετών.
- Σπύρου, Α. 2008. *Το ελληνικό γλωσσικό ιδίωμα της περιοχής Δέλβινου και Αγίων Σαράντα*. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Stassen, L. 1985. *Comparison and Universal Grammar*. Oxford, Blackwell.

- Stassen, L. 2008. *Comparative constructions*. Στο Haspelmath, M., E. König, W. Oesterreicher, and W. Raible (επιμ.), *Language Typology and Language Universals, An International Handbook*, vol. 2. Berlin: de Gruyter, 993-997.
- Stolz, Th. 2013. *Competing Comparative Constructions in Europe*. Studia Typologica. Akademie Verlag.
- Συμεωνίδης, Χ. & Δ. Τομπαΐδης. 1999. *Η σημερινή ελληνική διάλεκτος της Ουκρανίας (περιοχή Μαριούπολης)*. Αθήνα: Επιτροπή Ποντιακών Μελετών
- Τζιτζιλής, Χ. προσεχώς. Η τσακωνική διάλεκτος. Στο Χ. Τζιτζιλής (επιμ.), *Νεοελληνικές Διάλεκτοι*. Θεσσαλονίκη: ΙΝΣ.
- Tomasi, S. 1996. *Katalisti o Kosmo*. Ghetonia: Kalimera.
- Τσουκνίδας, Γ. 2000. Δεσφινιώτικα. Στο *Νεοελληνική Διαλεκτολογία. Πρακτικά 3ου διεθνούς συνεδρίου νεοελληνικής διαλεκτολογίας* (τομ. 3^{ος}). Αθήνα: Ελληνική Διαλεκτολογική Εταιρεία.
- Ullan, R. 1972. Some Features of Basic Comparative Constructions. *Working Papers on Language Universals (Stanford)* 9: 117-162.
- Χατζηιωάννου, Κ. 1999. *Γραμματική της ομιλούμενης κυπριακής διαλέκτου με ετυμολογικό προσάρτημα*. Λευκωσία: Εκδόσεις Ταμασός.
- Χειλά-Μαρκοπούλου, Δ. 1991. Περίφραση και γραμματικοποίηση: Η εξέλιξη του περιφραστικού συγκριτικού της Ελληνικής. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 11, 159-72.
- Xerberman, K. R. 1999. Komparativnye konstrukcii v sravnenii: K voprosu obotnosanii grammatiki k ètimologii i ja zykonoj tipologii. *Voprosy jazykoznanija* 2: 92-107.
- Ψάλτης, Σ. Θρακικά. 1905. *Μελέτη περί του γλωσσικού ιδιώματος της πόλεως Σαράντα Εκκλησιών*. Αθήνα: Σακελλαρίου.
- Zamparelli, R. 2000. *Layers in the Determiner Phrase*. New York: Garland.